

SAMOUPRAVNO ORGANIZIRANJE UDRUŽENOG RADA U AGROINDUSTRIJSKOM KOMPLEKSU ZAGREBAČKE REGIJE

UVODNE NAPOMENE

(1) Agroindustrijski kompleks zagrebačke regije je vrlo složen i heterogen. Po svojim reproduktivnim potencijalima organizacije u ovom kompleksu mogu se svrstati među vodeće u zemlji. Međutim, one ne iskorišćuju svoje resurse i komparativne prednosti, u prvom redu zbog niskog stupnja samoupravne organiziranosti i udruženosti.

(2) Da bi se mogla provesti uspješna društvena akcija u samoupravnom organiziranju zagrebačke agroindustrije, treba početi od premise, da je kaos u proizvodnji, prometu i opskrbi hranom posljedica nepoštivanja osnovnih društveno-ekonomskih zakonitosti, koje u poljoprivredno-prehrambenoj proizvodnji postoje. Tu se u prvom redu radi o nedovoljno izgrađenim samoupravnim i dohodovnim odnosima, što se između ostalog očituje u paradoksu da izvjesni segmenti jedinstvene proizvodno-prometne cjeline posluju vrlo dobro, a neki iskazuju velike gubitke. U takvim se odnosima ne može odvijati normalna reprodukcija. Nastupaju krize («Ciklične» ili nenadane), koje uzrokuju poremećaje u proizvodnji, prometu i opskrbi.

(3) Svemu tome krivi su kojekakvi parcijalni interesi, odnosno brojni, nedovoljno udruženi privredni i drugi subjekti, koji su u trci za dohotkom zapostavili općedruštveni interes i odbijali da se samoupravno i dohodovno uklope u odgovarajuće strukture udruženog rada i prilagode svoje ponašanje društveno-ekonomskoj logici i zakonitostima koje tu vladaju.

(4) Zbog toga bi osnovni cilj društvene akcije u samoupravnom organiziranju agroindustrije zagrebačke regije trebao biti: da se odgovarajućim organizacijskim rješenjima uspostavi sklad među segmentima u pojedinim proizvodno-prometnim cjelinama kako bi se osigurao dugoročniji razvoj u ovom kompleksu.

(5) U ovom se materijalu služi terminom »Agroindustrijski kompleks zagrebačke regije« Treba međutim naglasiti da se ovdje ne radi ni o kakvom »regionalizmu« i »zatvaranju«, jer je ovaj kompleks u tolikoj mjeri vezan za privredu drugih regija i republika (bilo po liniji sirovina ili plasma) da se o nekom zatvaranju, o nekom svrstavanju protiv nekog drugog, ne može govoriti. Termin, »regionalni« označava samo sjedište značajnih organizacija u agroindustriji republike i zemlje.

(6) U vezi s prethodnom konstatacijom, treba naglasiti da predložena globalna koncepcija samoupravnog organiziranja agroindustrije zagrebačke regije ni u kom slučaju ne znači da će se udruženom radu izvan regional-

ne granice u bilo kom smislu onemogućavati da se uključi u organiziranu proizvodnju, preradu i promet poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u reprodukcijom cjelinama zagrebačke poljoprivrede, prehrambene i duhan-ske industrije. Naprotiv, ne bi bilo ni moguće u okviru regionalnih granica zaokružiti pojedine proizvodno-prometne cjeline. Osim toga, organizacije iz agroindustrijskog kompleksa izvan regije smatraju vlastitim interesom da se zagrebačka agroindustrija solidnije samoupravno organizira, jer ovako dezorganizirana predstavlja objektivnu smetnju njihovom bržem razvoju.

(7) Rezultanta efikasnijeg samoupravnog organiziranja zagrebačke agro-industrije treba biti: poboljšana opskrba grada hranom, što se nameće kao imperativ. U vezi s time valja istaći riječi sekretara Gradskog komiteta SKH, druga Šajbera, u uvodnim napomenama prilikom sjednice ovog Komiteta posvećene opskrbi (15. ožujka 1977) »— da bismo trebali preći s uobičajenih konstatacija što sve ne valja u tom području, na stvarno radikalnu, podvlačim **radikalnu** izmjenu tog stanja«. I dalje: »Naime, još je rasprava o problemu opskrbe i svega onog o čemu će biti riječi često na nivou prigovora i »gundanju«, a puno je manje na području stvarne promjene stanja i odnosa. Jer koliko god se svake godine stanje mijenja, u toliko taj grad, u kojem se grade npr. najvitalniji dijelovi, ne samo hidroelektrane, već grad i doma i po svijetu elementi nuklearnih elektrana, grad koji će uskoro i imati nuklearnu elektranu, koji ima proizvodnju elektronike na svjetskom nivou, koji ima industriju i proizvodnju evropskog dometa, kojom se i te kako uspješno probija na probirljivo tržište zapada, taj isti grad ima u svojem pretežnom dijelu opskrbu na nivou prije 20—30 ili 50 godina, jer se pretežno još snabdijeva stihijno ili preko seljačke pijace, koja je podložna svemu i svačemu, najmanje osmišljenom ili dugoročnom planiranju i programiranju, što je zapravo jedan od anahronizama u ovom gradu, koji bi također »pod hitno« trebalo mijenjati«.

I. SAMOUPRAVNO ORGANIZIRANJE KAO OSNOVNA PRETPOSTAVKA ZA RAZVOJ AGROINDUSTRIJSKOG KOMPLEKSA I POBOLJŠANU OPSKRBU TRŽIŠTA HRANOM

(1) U razmatranju cjelokupne problematike proizvodnje, prerade i prometa, a u vezi s time i opskrbe tržišta hranom, došlo se do konstatacije da postoje tri osnovna uzroka koji stalno reproduciraju slabosti ne samo u opskrbi, već i u reprodukcijom procesima agroindustrijskog kompleksa u cjelini. To su:

- nedovoljan stupanj udruženosti rada i sredstava,
- nedovoljan stupanj organiziranosti radnih procesa u reprodukcijom cjelinama,
- neadekvatne i neefikasne sistemske i administrativne mjere.

Ti su uzroci izravno ili neizravno povezani.

(2) Naime, višim stupnjem udruženosti rada i sredstava otklonilo bi se dupliranje kapaciteta, aktivirali materijalni, financijski i kadrovski potencijali.

jali, racionalizirala proizvodnja, prerada i promet i osigurale osnovne pretpostavke za bolju opskrbu hranom.

(3) Neorganiziranost radnih procesa u nekim reprodukcijama cjelinama logična je posljedica neudruženosti. Svi proizvode sve. Kod toga nema velikih serija, specijalizacije, racionalizacije, povećanja produktivnosti itd. Obično su rezultati neorganiziranosti radnih procesa neloyalna, bolesno konkurentna ponašanja na otkupnom tržištu (npr. stoke), a onda i u maloprodaji i u izvozu. Ovo se naročito odnosi na reprodukcijom proces animalnim bjelečevinama.

(4) U situaciji nedovoljne udruženosti, gdje je teško moguće identificirati prave probleme, društvena zajednica nije u stanju donositi najadekvatnije sistemske mjere, pa se često donose palijativi, koji samo trenutno smiruju stanje, ali ne saniraju probleme dugoročnije, niti otvaraju trajniju perspektivu razvoja. Međutim, nedovoljno udruženi rad preslab je da u skladu s ustavnim načelima preuzme na sebe neke funkcije društva već konstantno traži njegove intervencije.

II. DRUŠTVENO-POLITIČKE IMPLIKACIJE NEDOVOLJNE ORGANIZIRANOSTI AGROINDUSTRIJSKOG KOMPLEKSA

(1) Ove se implikacije odražavaju, gledajući globalno, u ove dvije sfere:

- u proizvodnji, preradi i prometu poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda i odnosima koji se ovdje javljaju,
- u opskrbi tržišta hranom i standardu.

(2) Kad se radi o boljem i efikasnijem organiziranju radnih i samoupravnih procesa u pojedinim reprodukcijama cjelinama u agroindustriji zagrebačke regije, često se dovoljno ne misli da se tu ne radi samo o proizvodnji, preradi i prometu u cilju podmirenja potreba tržišta. Ova agroindustrija, naime, ima — obavljajući svoje privredne djelatnosti — i nimalo manje značajan zadatak: razvoj samoupravnih socijalističkih odnosa u poljoprivredi i na selu. Često se ta komponenta u ocjeni značenja agroindustrije zanemaruje. Na našu regiju socijalizam i samoupravljanje neće nitko importirati izvana, već je to naša briga. Kad se radi o poljoprivredi i selu, onda su tu zadaci i odgovornost organizacija u agroindustrijskom kompleksu sami po sebi razumljivi.

(3) Posebna implikacija nedovoljne organiziranosti agroindustrije odražava se u opskrbi i standardu. O tome je sekretar Gradskog komiteta SKH Zagreba rekao:

»Dalje, mi smo nešto malo više i u referatu a i u diskusiji posvetili pažnje opskrbi, kao ipak jednom od najvažnijih segmenata cjeline koja je danas na dnevnom redu. Ja samo podsjećam da nije riječ isključivo o opskrbi, nego zapravo o problemu životnog standarda i društvenog standarda u ovom gradu, u kojem važan segment čini opskrba, zatim i problemu cijena . . . « Nije potrebno posebno komentirati kakve političke reperkusije izaziva loša

i skupa opskrba najvažnijim životnim potrebama. Osim ovih implikacija treba spomenuti i vrlo ozbiljne gubitke, koji kronično prate neke organizacije iz zagrebačkog agroindustrijskog kompleksa. Saniranje tih gubitaka sve je manje stvar radnih organizacija što su ih iskazale, a sve više problem cjelokupne zagrebačke privrede, odnosno radničke klase Zagreba.

III. INICIJATORI AKTIVNOSTI NA SAMOUPRAVNOM ORGANIZIRANJU AGROINDUSTRIJSKOG KOMPLEKSA ZAGREBAČKE REGIJE

(1) Društveno-politički i privredni faktori grada i regije — ocjenjujući stanje samoupravne organiziranosti u agroindustriji i probleme koje nedovoljna organiziranost uzrokuje u proizvodnji, prometu i opskrbi tržišta hranom — poduzeli su niz inicijativa za pokretanje odgovarajućih akcija u cilju efikasnijeg organiziranja. U vezi s time provode se već dulje vrijeme brojne akcije, no zasad bez rezultata koji bi mogli zadovoljiti.

(2) U ove su akcije naročito uključeni:

- predstavnici značajnih radnih organizacija u agroindustrijskom kompleksu regije,
- Sindikat radnika poljoprivrede, prehrambene i duhanske industrije,
- Privredna komora Zagreb,
- Zadružni savez zagrebačke regije,

Gradska konferencija SKH Zagreb

- Konferencija SKH Zajednice općina Zagreb
- Stručna služba Skupštine grada.

(3) U aktivnosti su uključeni i drugi faktori. Treba, međutim napomenuti da te aktivnosti nisu sinhronizirane i koordinirane. Oko osnovne koncepcije samoupravnog organiziranja agroindustrije Zagreba nisu postojali jedinstveni i usaglašeni stavovi. Nedavno usvojeni zaključci Gradskog komiteta SKH dali su »zeleno svjetlo« za koncept, koji će se u narednom poglavlju u načelu izložiti. U svakom slučaju brojne inicijative za udruživanjem treba objediniti, a akcije permanentno koordinirati.

(4) Samoupravno organiziranje agroindustrije zagrebačke regije sastavni je i nerazdvojni dio aktivnosti na provedbi odredaba Zakona o udruženom radu, a također i odredaba »Dogovora o osnovama društvenog plana Jugoslavije za razvoj agroindustrijskog kompleksa u periodu od 1976. do 1980. koje su nedavno potpisale republike i autonomne pokrajine.

(5) Ovi, a i drugi, dokumenti obavezuju sve strukture da se organizirano i koordinirano uključe u akcije po jedinstvenom programu. To pak nameće potrebu za konstituiranje odgovarajućeg koordinacionog tijela, ako već neke strukture nisu u stanju preuzeti tu funkciju. U prvi mah nametnula se mi-

sao da bi to trebao biti Međuopćinski odbor Sindikata radnika poljoprivrede, prehrambene i duhanske industrije, i to po logici da je aktivnost oko provedbe ZUR-a i samoupravnog organiziranja agroindustrije u prvom redu sadržaj rada sindikata. Javile su se, međutim, oko toga dileme koje bi trebalo raščistiti i utvrditi koje će tijelo koordinirati tako značajne aktivnosti.

IV. OSNOVNA KONCEPCIJA SAMOUPRAVNOG ORGANIZIRANJA UDRUŽENOG RADA U AGROINDUSTRIJSKOM KOMPLEKSU ZAGREBAČKE REGIJE

(1) U dosadašnjim aktivnostima na udruživanju rada i sredstava u agroindustrijskom kompleksu zagrebačke regije, a imajući pri tome u vidu iskustva iz drugih regija i republika, iskristalizirao se određen grubi model organizacije ovog kompleksa. Istina, ovaj model nije društveno verificiran, ali kroz sve dosad usvojene samoupravne sporazume, pa i nedavne zaključke Gradskog komiteta SKH mogu se sagledati njegove glavne konture.

(2) Osnovna premisa s kojom se polazi u akcije samoupravnog organiziranja jest: povezivanje proizvodne i prometne sfere u agroindustrijskom kompleksu u skladu s ustavnim načelima. Držeći se te premise, u konkretnim akcijama na udruživanju u vrlo složenom i šarolikom kompleksu, došlo se do konstatacije da je ovdje potrebno u prvom redu identificirati reprodukcione cjeline, odnosno proizvodno-prometne procese, koji se u kompleksu javljaju i privredne subjekte koji u njima djeluju.

(3) Reprodukzione cjeline u agroindustrijskom kompleksu ne predstavljaju apsolutno zatvoreni krug, no u cjelini one se moraju samoupravno i po radnim procesima organizirati tako da se zna: gdje proizvodnja počinje stvarati i gdje ga tržište verificira, koliko je učešće razmjerno uloženom radu u ostvarenom dohotku pojedinih učesnika u reprodukcionalnoj cjelini i kako se samoupravno organizirati da se dohodovni princip dosljedno provede.

(4) Slijedeći logiku i zakonitost koje u određenim reprodukcionalnim cjelinama djeluju, nastale su neke asocijacije uz manji ili veći utjecaj od strane društveno-političkih struktura (Zajednica za povrće i voće, »Cibona«). Drugim riječima, udruženi rad osjeća kako se po prilici treba organizirati i udruživati, no tu još uvijek ima lutanja i traženja najadekvatnijih rješenja. U tome nije bila dovoljna podrška i pomoć faktora izvan privrede. Bilo je čak i kritičnih primjedbi na neke procese udruživanja, pretežno s motivacijom da ona vode monopoliziranju i zatvaranju tržišta.

(5) Iskustva na udruživanju dovode do saznanja da bi pojedine reprodukcione cjeline u agroindustrijskom kompleksu bilo moguće najsvrsishodnije organizirati preko poslovnih zajednica i drugih asocijacija.

Na području zagrebačke regije bilo bi moguće agroindustrijski kompleks, odnosno reprodukcione cjeline unutar kompleksa, organizirati i udružiti preko ovih asocijacija (zajednica):

— **Poslovne zajednice za proizvodnju, doradu, preradu, usluge i promet u opskrbi voćem, povrćem i prerađevinama**

Ova zajednica već oformljena, konstituirana i kadrovski ekipirana. Dje-
luje prekratkro vrijeme da bi se o njenoj efikasnosti mogla dati objektivnija
ocjena, no prve aktivnosti upućuju na zaključak da ova zajednica ima puno
društveno-ekonomsko opravdanje.

— **Poslovne zajednice za proizvodnju, preradu i promet žitarica, brašna i proizvoda od brašna**

Akcija oko osnivanja ove zajednice privodi se kraju. U najskorije vrije-
me očekuje se potpisivanje samoupravnog sporazuma.

— **Poslovne zajednice za proizvodnju, preradu i promet stoke i stočnih proizvoda**

Reprodukcionalna cjelina animalnih bjelančevina (stoke, meso, mlijeko, pe-
rad, jaja, ribe i prerađevine) najstroženija je, pa će naponi na udruživanju u
toj reprodukcionalnoj cjelini biti najteži. Već dvije godine vode se izvjesne ak-
cije oko udruživanja na tom području, ali bez ikakvih konkretnih rezultata.
U službi za poljoprivredu i prehrambenu industriju Privredne komore Za-
greb, izrađen je prijedlog samoupravnog sporazuma za ovu Zajednicu i po-
krenute su daljnje aktivnosti za njeno osnivanje.

(6) Formiranjem i samoupravnim koordiniranjem ovih poslovnih zajedni-
ca integrirale bi se tri najznačajnije reprodukcionalne cjeline u agroindustrij-
skom kompleksu zagrebačke regije. One su ujedno i najznačajniji faktor op-
skrbe tržišta osnovnim prehrambenim proizvodima.

(7) Neke reprodukcionalne cjeline, ili nekoliko njih, »pokrit će« se drugim
oblicima samoupravnog organiziranja. (Složene organizacije udruženog rada),
a i nekim poslovnim zajednicama koje će se formirati na primjer: Zajednica
za voćarsko—vinogradarsku—vinarsku proizvodnju.

(8) — »Zadružnog saveza zagrebačke regije« i zadružnih poslovnih zajed-
nica

Poznata je činjenica da je na zagrebačkoj regiji u vlasništvu individual-
nih poljoprivrednika preko 90% poljoprivrednih površina i gotovo 100% os-
novnog stada. Iz toga proizlazi logičan zaključak da je primarna proizvodnja
(billyna i stočarska) zavisna od razvoja tehnologije na seoskim gospodarstvi-
ma. Na taj razvoj ne može se utjecati neorganizirano. Zbog toga imaju izvan-
redno značenje poljoprivredne zadruge, jedinice za kooperaciju (OOUR-i), po-
ljoprivredne i veterinarske stanice, kao i ostale organizacije koje orga-
nizirano rade na uključivanju individualnog sektora u društvene reprodukci-
one i samoupravne tokove.

U tom smislu zadružne poslovne jedinice i Zadružni savez zagrebačke re-
gije ima izvanredno značenje, a istodobno i veliku odgovornost prema raz-
voju proizvodnje i društveno-ekonomskih odnosa u poljoprivredi i na selu.

U samoupravnom organiziranju individualnih poljoprivrednika vrlo je važno da se u agroindustrijskom kompleksu konstituiraju takve samoupravne strukture, gdje će glas organiziranog individualnog proizvođača doći do izražaja. Veliki sistemi (Mljekara »Sljeme« i drugi) moraju otvarati mogućnosti da u njihovim (pa i najvišim) samoupravnim strukturama nađu mjesto i glas organizirani individualni proizvođač, a ne samo da budu formalno okupljeni u neka improvizirana savjetodavna tijela.

(9) Izložena globalna shema samoupravnog organiziranja agroindustrijskog kompleksa zagrebačke regije nije nikakav recept i okvir u kojem bi se udruživanje trebalo odvijati. Sigurno je da će praksa ukazati i na druge mogućnosti i tražiti eventualno i druge modele. Međutim, u ovom razvojnom razdoblju prezentirani koncept može poslužiti kao polazna osnova za daljnje akcije.

(10) U prethodnom tekstu govorilo se o samoupravnom organiziranju po pojedinim reprodukcijama cjelinama (poslovne zajednice) i drugim oblicima udruživanja (SOUR-i, Zadružni savez). Međutim, pored ovih oblika udruživanja, logično se nameće pitanje: kako će se na regionalnoj razini organizirati agroindustrijski kompleks kao cjelina? Jer, izvan svake sumnje je da između pojedinih reprodukcijama cjelina postoji velika međuzavisnost i uzajamno isprepleteni interesi i komplementarnost. Šta više, ni jedna se reprodukcijama cjelina ne može organizirati kao zatvorena tvorevina, jer je nizom mostova vezana na druge cjeline i unutar regije i izvan nje.

Ocjenjujući potrebu za kompleksnijim organiziranjem proizvođača hrane i prometnih organizacija koje tu hranu distribuiraju na tržište. Gradski komitet SKH i Konferencija SKH Zajednice općina Zagreb, uz ostale društveno-političke i privredne faktore, pokrenuli su polovinom prošle godine inicijativu za osnivanje **»Zajednice udruženog rada za međusobnu plansku i poslovnu suradnju agroindustrijskog kompleksa zagrebačke regije«.**

Provedene su odgovarajuće organizacijske mjere koje su rezultirale izradom najosnovnije dokumentacije za osnivanje Zajednice Prijedlog samoupravnog sporazuma i osnovna ekonomska dokumentacija).